

T. HODJANIYAZOV: *Denejnoe obraşenie v gosudarstve Velikih Sel' djukov* (Büyük Selçuklu Devletinde Para Tedavülü) Aşkabat 1977 "İlim". 120 s. 17 tablo.

Bu kitapta Büyük Selçuklu Devleti'nde ilk sikke basımından başlayarak, Sultan Sencer'in ölümüne dek, para tedavülünün tarihi ve nümizmatik verilerin ışığı altında ülkenin siyasal tarihi incelenmektedir.

Kitap şu bölümlerden oluşmaktadır: Selçuklu Devleti'nin ortaya çıkışı ve ilk sikkelerin basılışı; XI. yüzyılın ikinci yarısında Selçuklu Devleti'nde para tedavülü (1063-1092); Melikşah'ın ardılları zamanında para tedavülü; Büyük Selçuklu Devleti'nde iç karışıklıklar ve devletin parçalanması; İç karışıklıklar döneminde para tedavülü; Sultan Sencer döneminde para tedavülü; Sonuç. Kitabın sonunda ise ekler, tablolar ve bunlara ilişkin açıklamalar; sikkelerin basıldığı darphaneler ve basılış tarihleri; Büyük Selçuklu sultanlarının ünvanları ve kısaltmalar listesi yer almaktadır. Yazar, Büyük Selçuklu Devleti'nde para tedavülünün şu aşamalardan geçtiğini belirtmektedir: Birinci aşamada (1037-1063), Selçuklu Devleti 1041'de kendi sikkelerini çıkarmaya başlamış ve "gümüş buhranı" dolayısıyla yalnız Tuğrul Bey adına altın dinarlar basmıştır. İkinci aşamada (1063 - 1092), devletin toprakları genişlemiş, ülkenin siyasal ve ekonomik durumu güçlenmiştir. Sultan Alp Arslan yönetiminin ilk yıllarından itibaren ve Melikşah döneminde, özellikle Horesan'da çok sayıda altın-gümüş alaşımı dinarların seri olarak basılmasına geçilmiştir. Üçüncü aşamada (1092-1118), kardeş kavgaları yüzünden merkeze bağlı yönetim çökmüş ve altının tedavüldeki rolü artmıştır. Bağımsız ya da şeklen Sultana bağlı meliklerin ortaya çıkması sonucu, çeşitli rütbe ve mevkiilerdeki meliklerce çeşitli ağırlık ve biçimde sikkeler basılmıştır. Dördüncü aşamada (1118-1157), Büyük Selçuklu Devleti Batı ve Doğu olmak üzere ikiye ayrılmış ve büyük boyutlara varan gümüş buhranı yüzünden Sultan Sencer bazı para reformları gerçekleştirmiştir. Böylece Doğu Selçuklu Devleti'nde, eski altın-gümüş alaşımı dinarların yerine, bakır katışıklı (% 38) ve üzeri kolayca silinebilen ince altın tabakayla kaplı gümüş sikkelerin (bilon) ve ayrıca saf bakır dirhemlerin basılmasına geçilmiştir. Yazara göre, Büyük Selçuklu Devleti nümizmatığının başlıca özelliği, birinci aşama dışında, sultanın yanısıra meliklerin, taht varislerinin de altın ya da öteki değerli madenlerden sikke basabilmeleridir. Tüm aşamalara özgü niteliği ise, altın, altın-gümüş alaşımı sikkeler, gümüş dinarlar ve bakır dirhemlerin düzgün biçimleri ve belli ağırlığının olmamasıdır. Bu durum, Büyük Selçuklu Devleti'nde sikkelerin parça olarak değil, ağırlığına göre geçerli olduğu düşüncesini uyandırmaktadır. Yazar, incelemeleri sonunda, Büyük Selçuklu Devleti'nin sikke basımında, birinci aşama dışında, merkezi bir denetimin bulunmadığı sonucuna varmaktadır.